

Ensisijaisesti lapsia?

Hanna Laari & Sanna Rummakko

Ihannetilanteessa ilman huoltajaa maahan tulleita, turvapaikkaa hakevia lapsia kohdeltaisiin ensisijaisesti lapsina ja lapsen edun toteutumista arvioitaisiin yksilöllisesti prosessin kaikissa vaiheissa kuten lapsen oikeuksien yleissopimus ja Suomen kansalliset lait edellyttävät. Tosi asiassa turvapaikanhakijalapsset ovat enemmänkin hallinnollisten toimenpiteiden kohteita, joilla on samat oikeusturvariskit ja pelot kuin aikuisillakin turvapaikanhakijoilla. Tämä on erityisen merkillepantavaa, kun Suomen turvapaikkapolitiikkaa on kiristetty kauttaaltaan vuoden 2015 jälkeen.

Moni viime ja tänä vuonna saapunut turvapaikanhakijalapsi on voinut joutua odottamaan edustajamääräystä ja turvapaikkapuhuttelua poikkeuksellisen pitkään ja siirtymään useitakin kertoja vastaanottokeskuksesta toiseen. Lapsen edustaja on saattanut ollut tehtävässään kokematon ja vaihtua kesken prosessin. Lapselle ei ole aina hankittu lakimiestä avustamaan, vaikka sille olisi prosessissa ollut tarvetta. Vuonna 2016 oikeusavun saamista on rajoitettu ja alkuvaiheen avustaminen on siirtynyt pakolaisoikeuteen erikoistuneilta toimijoilta lähes kokonaan julkisille oikeusaputoimistoille.

Uusien lähtömaalinjausten ja ulkomaalaislain muutosten (humanitaarisen suojelun kategorian poistaminen) myötä on tehty kymmeniä kielteisiä päätöksiä myös Afganistanista, Irakista ja Somaliasta tulleille alaikäisille. Näin ei ole aiemmin Suomessa toimittu. Vaikka lapsen oma päätös olisikin myönteinen, moni heistä järkyttyy tiedosta, etteivät perheenjäsenet tule koskaan Suomeen pääsemään. Viimeisimmät perheenyhdistämistä koskevan lainsäädännön kiristykset tekevät perheenjäsenten Suomeen saamisesta käytännössä mahdotonta, sillä toimeentulo vaatimukset koskevat myös alaikäisiä. Kaikkien näiden kiristysten kasaantuminen vaikutuksineen näkyy alaikäisinä yksin tulneiden lasten ja nuorten elämässä juuri nyt.

Jatkuvia lakimuutoksia

Vuoden 2016 lopulla eletään yhä sitä poikkeuksellista ajanjaksoa, joka alkoi turvapaikanhakijamäärän kymmenkertaistuttua Suomessa syksyllä 2015. Poikkeuksellinen tilanne on myllertänyt turvapaikanhakijoiden vastaanoton kenttää, päätöksentekoa, oikeusapua ja myös kansalaisyhteiskuntaa. Kuten kaikkien turvapaikanhakijoiden, myös alaikäisten ilman huoltajaa tulleiden lasten määrä kasvoi ennätysmäisen suureksi vuonna 2015. Siihen saakka Suo-

[Näkökulma](#) avaa Nuorisotutkimusverkostossa tehtävän tutkimuksen tuloksia yhteiskunnallisiksi puheen- vuoroiksi ja kannanotoiksi. Näkökulmat sisältävät paitsi uutta tietoa nuorista, myös politiikkaan ja käytännön toimintaan suunnattuja ehdotuksia.

Nuorten turvapaikanhakijoiden elämää vastaanottovaiheessa -kirjoitussarja

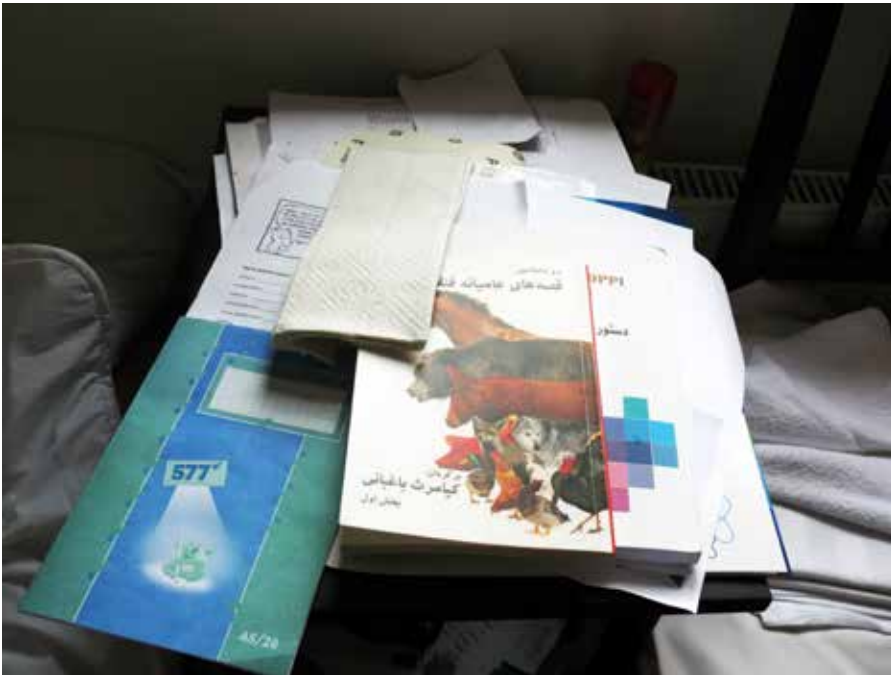
Kirjoitussarja valaisee turvapaikkaa hakevien nuorten ja heidän parissaan toimivien kokemuksia ensimmäisistä kuukausista Suomessa. Kirjoittajat kuvaavat paitsi nuorten turvapaikanhakijoiden virallista asemaa myös arjen rakentumista, jota leimaavat sekä uudet sosiaaliset suhteet, elämäntavat ja -pakat että odottaminen, kuulumisen katkokset ja tulevaisuuden epävarmuus. Tässä moniäänisessä kirjoitussarjassa nuorten turvapaikanhakijoiden elämää analysoivat sekä tutkijat että nuorten parissa työskentelevät.

[Teemasarjan johdanto](#)

mi oli 2010-luvulla vastaanottanut keskimäärin 200 alaikäistä ilman huoltajaa tulevaa turvapaikanhakijaa vuosittain, mutta vuonna 2015 heitä saapui yli 3000.

Poikkeuksellinen tilanne johti lukuisiin lakien ja käytäntöjen muutoksiin lyhyessä ajassa. Juha Sipilän hallitus julkaisi joulukuussa 2015 moniin tiukennuksiin tähtäävän turvapaikkapoliittisen toimenpideohjelman, jota ryhdyttiin toteuttamaan tiukalla aikataululla. Vielä suurempien turvapaikanhakijamäärien kanssa painivissa naapurimaissa tehtiin samanlaisia toimia. Kilpailu huonoimman kohtelun tarjoavan maan asemasta eli ”race to the bottom” muuttui kielikuvasta todellisuudeksi Pohjoismaissakin, joissa aiemmin on ollut korkeat standardit turvapaikanhakijoiden kohtelussa. Toteutettujen tiukennusten kasautuminen lyhyelle ajanjaksolle on kasvattanut kaikkien turvapaikanhakijoiden oikeusturvariskejä.

Kilpailu huonoimman kohtelun tarjoavan maan asemasta eli ”race to the bottom” muuttui kielikuvasta todellisuudeksi Pohjoismaissakin, joissa aiemmin on ollut korkeat standardit turvapaikanhakijoiden kohtelussa.

Kuva: Mostafa Mohammad Ali

Suurin osa turvapaikanhakijan asemaa koskevista säädöksistä löytyy Suomen ulkomaalaislaista. Kansainvälisen suojelun tasoa Suomessa laskettiin, kun alkuvuodesta 2016 laista poistettiin kokonaan humanitaarisen suojelun pykälä, eikä oleskelulupaa näin ollen enää voida myöntää kotimaan huonon turvallisuustilanteen perusteella. Humanitaarista suojelua on aiemmin myönnetty vain vähän alaikäisille, mutta sen perusteella oleskeluluvan saaneilla on tämän muutoksen takia edessään ongelma ensimmäisen vuoden määräaikaisen luvan umpeutuessa. Jatkolupaa ei nimittäin voida myöntää samalla perusteella, koska kyseistä lainkohtaa ei enää ole olemassa. Oleskeluluvan perusteen on nyt oltava jotakin muuta. Aiemmin suojeluperusteisen luvan jatkuminen oli käytännössä varmaa.

Kansainvälisen suojelun myöntämisen kriteereitä on tiukennettu huomattavasti erityisesti maalinjausten muuttamisen myötä. Vain Syyrian osalta on maan turvallisuustilanne riittänyt suojelun saamiseen. Muista maista tulevilta on vaadittu aiempaa enemmän yksilöön itseensä liittyviä perusteita. Suurimpia lähtömaita Irakia, Afganistania ja Somaliaa koskevia linjauksia kiristetty niin, että yhä harvemmalle hakijalle myönnetään suojelua lainkaan. Alaikäisistä kielteisiä päätöksiä saavat ne, joilla on kontakti perheenjäseniinsä koti-

maassa. Aiemmin tällaisia päätöksiä ei tehty juuri koskaan. Suomen kiristäessä linjaansa on esimerkiksi Ruotsi tarkastanut arviotaan Irakista todellisen turvallisuustilanteen heikennyttyä entisestään. Myös YK:n pakolaisjärjestö UNHCR kehottaa pidättäytymään tahdonvastaisista palautuksista useille alueille Irakissa ja Afganistanissa.

Perheenyhdistämistä oli vaikeutettu jo kahdella edellisellä hallituskaudella huomattavasti, mikä laski perhesidehakemusten määrää reilusti. Kun vuonna 2016 ulkomaalaislain toimeentuloedellytys ulotettiin (tietyin rajoituksin) myös pakolaisiin ja toissijaista suojelua saaviin perheenkokoajiin alaikäiset mukaan luettuna, perheenyhdistämisestä on tullut alaikäiselle yksintulleelle käytännössä mahdotonta. Uusi laki on ollut voimassa vasta 1.7.2016 alkaen, eikä vielä ole juurikaan tietoa Maahanmuuttoviraston soveltamiskäytännöstä siinä, tullaanko alaikäisiltä käytännössä vaatimaan perheenjäsenten elättämiseen vaadittavia tuloja. Ulkomaalaislaki nimittäin antaa mahdollisuuden myös joustavampaan tulkintaan alaikäisten tapauksissa.

Turvapaikanhakijoita koskevaa oikeusapua uudistettiin vuonna 2016 jo toistamiseen muutaman vuoden aikana. Alaikäiset ilman huoltajaa olevat saavat edelleen tarvittaessa avustajan mukaan puhutteluun julkisen oikeusavun korvaamana, mutta syyskuussa 2016 käyttöön otettu kiinteä asiakohdainen palkkio rajoittaa kaikkien hakijoiden mahdollisuutta saada riittävästi lakimiehen apua. Avustamisesta maksetaan kiinteä taksa, joka korvaa vain rajatun määrän lakimiehen työtä. Useissa tapauksissa taksa ei riitä korvaamaan kaikkea vaadittavaa lakimiehen työtä asiassa, jolloin lakimies tekee työn korvauksetta *pro bono* – tai huonommassa tapauksessa jättää tarvittavan työn tekemättä. Kokonaisuudessaan oikeusasema on joka tapauksessa heikompi kuin ennen.

Lakimuutoksiakin merkittävämpiä saattavat olla käytäntöjen ja lähtömaalinjausten muutokset. Tehostamis- ja kiristämispaineiden alla olevassa Maahanmuuttovirastossa turvapaikkapuhuttelut pyritään puristamaan alle neljään tuntiin, mikä ei useinkaan riitä perusteiden riittävään selvittämiseen. Hakijoita saatetaan kutsua jatkopuhutteluihin useitakin kertoja. Alaikäisille puhuttelutilanteen pitkittyminen voi jo sinänsä olla stressaavaa. Lisäksi he ovat usein peloissaan ja joutuvat kertaamaan traumaattisia tapahtumia.

Turvapaikanhakijalapsikin tarvitsee vakautta

Jokaiselle alaikäiselle ilman huoltajaa olevalle turvapaikanhakijalle määrätään käräjäoikeudessa edustaja, jonka tehtävä on käyttää huoltajalle kuuluvaa puhevaltaa lasta koskevissa asioissa ja huolehtia lapsen edun toteutumisesta. Suomessa edustajilta ei vaadita erityistä taustaa tai koulutusta. Eräissä Euroopan maissa edustajat ovat sosiaalialan palkattuja ammattilaisia. Suomen edustajajärjestelmässä myönteisenä puolena voi pitää sitä, että monet edustajina toimivat ovat omistautuneita ja taitavia oman kiinnostuksensa vuoksi. Toisaalta järjestelmä on myös haavoittuvainen, sillä hakijamäärien kasvaessa edustajia ei aina ole ollut tarpeeksi, koulutusta ei ole pystytty järjestämään riittävästi eikä siihen osallistuminen ole pakollista. Edustajien säännölliseen koulutukseen pitäisikin panostaa enemmän.

Vastaanottopalveluiden käytäntöjä voitaisiin kehittää alaikäiset paremmin huomioivaan suuntaan. Lapsen oikeuksien yleissopimuksen allekirjoittajamaana Suomella on tähän myös velvollisuus pyrkiä. Sopimuksessa säädetään syrjimättömyydestä, lapsen edun huomioimisesta, oikeudesta elämään ja kehittymiseen sekä lapsen näkemysten kunnioittamisesta. YK:n pakolaisjärjestö UNHCR korostaa omissa suosituksissaan sitä, että lapsia koskevien päätöksentekoprosessien tulisi olla viivytyksettömiä ja suojeluperusteisen oleskelu-

Vastaanottopalveluiden käytäntöjä voitaisiin kehittää alaikäiset paremmin huomioivaan suuntaan. Lapsen oikeuksien yleissopimuksen allekirjoittajamaana Suomella on tähän myös velvollisuus pyrkiä.

luvan saaneiden lasten tapauksissa tulisi pyrkiä pitkäkestoisiin järjestelyihin ja ratkaisuihin.

Moni yksin tullut nuori joutuu muuttamaan uudelle paikkakunnalle turvapaikkaprosessinsa aikana ja viimeistään oleskeluluvan myöntämisen jälkeen. Oleskeluluvan jatkumisestakaan ei ole takeita, kun lakeja ja käytäntöjä kiristetään jatkuvasti. Pelot ja epävarmuudet siis jatkuvat. Ilman huoltajaa olevien alaikäisten edustajavaihdoksia ja siirtoja vastaanottokeskuksesta toiseen tulisi välttää mahdollisimman pitkälle, jotta lapsella olisi Suomessa ainakin tältä osin mahdollisimman vakaa ympäristö.

Lääketieteellistä iänmäärittystä ei pitäisi käyttää automaationa, kuten teini-ikäisten turvapaikanhakijoiden tapauksissa usein tällä hetkellä tapahtuu. Menetelmää on laajasti kritisoitu eikä sitä käytetä esimerkiksi Ruotsissa. Tällä hetkellä käytössä oleva hampaiden kehitysasteen ja luustoikämittaukseen perustuvan menetelmän tuloksena on vain ikäarvio, jonka vaihteluväli on kaksi vuotta. Lapselle ikätestin tulos voi aiheuttaa identiteettikriisin, ja epävarman tuloksen seurauksena hän saattaa menettää lapselle kuuluvat ja lapsena tarvitsemansa palvelut vastaanottojärjestelmässä.

Ilman huoltajaa Suomeen tulleilla turvapaikanhakijalapsilla on lähes aina taustallaan traumaattisia kokemuksia sekä kotimaasta että matkan varrella, joten psyykkiselle hoidolle on paljon tarvetta. Erityisesti tilanteessa, jossa on perustettu lukuisia kokonaan uusia vastaanottoyksiköitä ja palkattu niihin kokematon henkilökunta, vastaanottojärjestelmän haasteena on tunnistaa erityisen tuen tarpeessa olevat. Myös hoidon saatavuus vaihtelee alueittain eri puolilla Suomea, ja sitä tulisi yhtenäistää, jotta eri puolella maata asuvat olisivat tasavertaisessa asemassa.

Suomessa sijaishuollossa tai lastensuojelutoimien kohteena olleella nuorella on oikeus niin sanotun ”jälkihuollon” toimenpiteisiin, joilla tuetaan nuoren itsenäistymistä. Kotoutumislain 26 §:n mukaan kunta järjestää tarvittaessa myös alaikäisenä ilman huoltajaa saapuneelle ja oleskeluluvan saaneelle lastensuojelun jälkihuollon toimenpiteitä ja palveluja. Juuri täysi-ikäisyyden saavuttaneita yksin tulleita nuoria vastassa on kova yhteiskunta, jossa pitäisi pärjätä ja tehdä tärkeitä tulevaisuutta koskevia ratkaisuja ilman oman perheen tukea. Jälkihuolto voi olla esimerkiksi tuettua asumista ja muuta elämänhallintaa tukevaa toimintaa, ja sen tuottajina voivat olla sekä kunnat että kolmas sektori.

Vuoden 2015 poikkeuksellinen turvapaikanhakijatilanne on tuonut mukanaan myönteisiäkin ilmiöitä. Vapaaehtoiset kautta maan ovat aktivoituneet turvapaikanhakijoiden vastaanoton tukemisessa, erilaisten aktiviteettien järjestämisessä ja kontaktien luomisessa kantaväestöön. Tämä on iso muutos Suomessa ja edistää varmasti monien kotoutumista vaikeassa tilanteessa.

Lähteet ja lisätieto:

[Ulkomaalaislaki 30.4.2004/301](#)

[Laki kotoutumisen edistämisestä 30.12.2010/1386.](#)

[Lapsen oikeuksien yleissopimus](#)

[Lastensuojelun käsikirja / Turvapaikanhakijat lastensuojelun asiakkaina.](#)

[UNHCR Safe and Sound: What states can do to ensure respect for the best interest of unaccompanied and separated children in Europe.](#)

Ilman huoltajaa olevien alaikäisten edustajavaihdoksia ja siirtoja vastaanottokeskuksesta toiseen tulisi välttää mahdollisimman pitkälle, jotta lapsella olisi Suomessa ainakin tältä osin mahdollisimman vakaa ympäristö.

Kirjoittajat

Hanna Laari,
Lakimies
Pakolaisneuvonta ry, Helsinki

Sanna Rummakko
Tiedottaja
Pakolaisneuvonta ry, Helsinki

Yhteystiedot

Nuorisotutkimusseura ry.
Asemapäällikönkatu 1 (3. krs)
00520 Helsinki
p. 020 755 2662
toimisto@nuorisotutkimus.fi
www.nuorisotutkimusseura.fi

Kirjoitussarjan toimittajat:
Veronika Honkasalo, Karim Maiche,
Henri Onodera, Marja Peltola ja
Leena Suurpää